

(तृतीयोऽध्यायः ॥ वर्गाः 1-49)

(30)

32

(म.8, अनु.5)

ऋषिः मेधातिथिः काण्वः	छन्दः गायत्री	देवता इन्द्रः
प्र कृतानृत्यजीषिणः कण्वा इन्द्रस्य गार्थया	मदे सोमस्य वोचत	॥ 1 ॥
यः सृबिन्दुमनर्शानिं पिप्रुं दासमहीशुवम्	वधीदुगो रिणन्नपः	॥ 2 ॥
न्यर्बुदस्य विष्टपं वृष्माणं बृहतस्तिर	कृषे तदिन्द्र पौंस्यम्	॥ 3 ॥
प्रति श्रुताय वो धृषत्तूणींशं न गिरेरधि	हुवे सुशिप्रमूतये	॥ 4 ॥
स गोरश्वस्य वि व्रजं मन्दानः सोम्येभ्यः	पुरं न शूर दर्षसि	॥ 5 ॥
यदि मे रारणः सुत उक्थे वा दधसे चनः	आरादुपं स्वधा गहि	॥ 6 ॥
वयं घा ते अपि ष्मसि स्तोतारं इन्द्र गिर्वणः	त्वं नो जिन्व सोमपाः	॥ 7 ॥
उत नः पितुमा भर संरराणो अविक्षितम्	मघवन्भूरि ते वसु	॥ 8 ॥
उत नो गोमत्स्कृधि हिरण्यवतो अश्विनः	इळाभिः सं रभेमहि	॥ 9 ॥
बृहदुक्थं हवामहे सृप्रकरस्त्रमूतये	साधु कृण्वन्तमवसे	॥ 10 ॥
यः संस्थे चिच्छतक्रतुरादीं कृणोति वृत्रहा	जरितृभ्यः पुरुवसुः	॥ 11 ॥
स नः शक्रश्चिदा शक्रदानवां अन्तराभरः	इन्द्रो विश्वाभिरूतिभिः	॥ 12 ॥
यो रायोरेवनिर्महान्सुपारः सुन्वतः सखा	तमिन्द्रमभि गायत	॥ 13 ॥
आयन्तारं महि स्थिरं पृतनासु श्रवोजितम्	भूरेरीशान्मोजसा	॥ 14 ॥
नकिरस्य शचीनां नियन्ता सूनृतानाम्	नकिर्वक्ता न दादिति	॥ 15 ॥
न नूनं ब्रह्मणामृणं प्राशूनामस्ति सुन्वताम्	न सोमो अप्रता पपे	॥ 16 ॥
पन्य इदुपं गायत पन्य उक्थानि शंसत	ब्रह्मा कृणोत् पन्य इत्	॥ 17 ॥
पन्य आ दीरिच्छता सहस्रा वाज्यवृतः	इन्द्रो यो यज्वनो वृधः	॥ 18 ॥
वि षू चर स्वधा अनु कृष्टीनामन्वाहुवः	इन्द्र पिब सुतानाम्	॥ 19 ॥
पिब स्वधैनवानामुत यस्तुग्र्ये सचा	उतायमिन्द्र यस्तव	॥ 20 ॥
अतीहि मन्युषाविणं सुषुवांसमुपारणे	इमं रातं सुतं पिब	॥ 21 ॥
इहि तिस्रः परावत इहि पञ्च जना अति	धेना इन्द्रावचाकशत्	॥ 22 ॥
सूर्यो रश्मिं यथा सृजा त्वा यच्छन्तु मे गिरः	निग्रमापो न सध्वक्	॥ 23 ॥
अध्वर्यवा तु हि षिञ्च सोमं वीराय शिप्रिणै	भरा सुतस्य पीतये	॥ 24 ॥
य उद्रः फलिगं भिनन्यश्क्सन्धूरवासृजत्	यो गोषु पक्कं धारयत्	॥ 25 ॥
अहन्वृत्रमृचीषम और्णवाभमहीशुवम्	हिमेनाविध्यदर्बुदम्	॥ 26 ॥
प्र व उग्राय निष्टुरेऽषाळ्हाय प्रसृक्षिणे	देवत्तं ब्रह्म गायत	॥ 27 ॥
यो विश्वान्यभि व्रता सोमस्य मदे अन्धः	इन्द्रो देवेषु चेतति	॥ 28 ॥
इह त्या संधुमाद्या हरी हिरण्यकेश्या	वोळ्हामभि प्रयो हितम्	॥ 29 ॥
अर्वाञ्च त्वा पुरुष्टुत प्रियमैधस्तुता हरी	सोमपेयाय वक्षतः	॥ 30 ॥

ऋषिः मेध्यातिथिः काण्वः छन्दः बृहती 1-15, गायत्री 16-18, अनुष्टुप् 19

देवता इन्द्रः

वयं घं त्वा सुतावन्तु आपो न वृक्तर्बर्हिषः	
पवित्रस्य प्रस्रवणेषु वृत्रहन्परि स्तोतारं आसते	1
स्वरन्ति त्वा सुते नरो वसो निरेक उक्थिनः	
कदा सुतं तृषाण ओक आ गम् इन्द्रं स्वब्दीव वंसंगः	2
कण्वोभिर्धृष्णावा धृषद्वाजं दर्षि सहस्रिणम्। पिशङ्गरूपं मघवन्विचर्षणे मूक्षू गोमन्तमीमहे	3
पाहि गायान्धसो मद इन्द्राय मेध्यातिथे	
यः संमिश्रो हयोर्यः सुते सचा वज्री रथो हिरण्ययः	4
यः सुषुव्यः सुदक्षिण इनो यः सुक्रतुर्गृणे	
य आकरः सहस्रा यः शतामघ इन्द्रो यः पूर्भिदारितः	5
यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति श्मश्रुषु श्रितः	
विभूतद्युमृश्वयवनः पुरुष्टुतः क्रत्वा गौरिव शाकिनः	6
क ईं वेद सुते सचा पिबन्तं कद्वयो दधे। अयं यः पुरो विभिनत्योजसा मन्दानः शिप्र्यन्धसः	7
दाना मृगो न वारणः पुरुत्रा चरथं दधे। नकिंष्टा नि यमदा सुते गमो महोश्चरस्योजसा	8
य उग्रः सन्ननिष्टतः स्थिरो रणाय संस्कृतः। यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योषत्या गमत्	9
सत्यमित्था वृषेदसि वृषजूतिर्नोऽवृतः। वृषा ह्युग्र शृण्विषे परावति वृषो अर्वावति श्रुतः	10
वृषणस्ते अभीशवो वृषा कशा हिरण्ययी। वृषा रथो मघवन्वृषणा हरी वृषा त्वं शतक्रतो	11
वृषा सोता सुनोतु ते वृषत्रजीपित्रा भर। वृषा दधन्वे वृषणं नदीष्वा तुभ्यं स्थातर्हरीणाम्	12
एन्द्रं याहि पीतये मधु शविष्ठ सोम्यम्। नायमच्छा मघवा शृणवद्दिरो ब्रह्मोकथा च सुक्रतुः	13
वहन्तु त्वा रथेष्ठामा हरयो रथयुजः। तिरश्चिदर्यं सर्वनानि वृत्रहन्न्येषां या शतक्रतो	14
अस्माकमद्यान्तमं स्तोमं धिष्व महामह। अस्माकं ते सर्वना सन्तु शतमा मदाय द्युक्ष सोमपाः	15
नहि षस्तव नो मम शास्त्रे अन्यस्य रण्यति। यो अस्मान्वीर आनयत्	16
इन्द्रश्चिद्धा तदब्रवीत्स्त्रिया अशास्यं मनः। उतो अह क्रतुं रघुम्	17
सप्ती चिद्धा मदच्युता मिथुना वहतो रथम्। एवेद्धूर्वृष्ण उत्तरा	19
अधः पश्यस्व मोपरि संतरां पादकौ हर। मा ते कशपुकौ दृशन्तस्त्री हि ब्रह्मा बभूव्विथ	19

ऋषिः नीपातिथिः काण्वः 1-15, सहस्रं वसुरोचिषः अङ्गिरसः 16-18

छन्दः अनुष्टुप् 1-15, गायत्री 16-18

देवता इन्द्रः

एन्द्रं याहि हरिभिरुप कण्वस्य सुष्टुतिम्। दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	1
आ त्वा ग्रावा वदन्निह सोमी घोषेण यच्छतु। दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	2
अत्रा वि नेमिरेषामुरां न धूनुते वृकः। दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	3

आ त्वा कर्णा इहावसे हवन्ते वाजसातये । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 4 ॥
दधामि ते सुतानां वृष्णे न पूर्वपाय्यम् । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 5 ॥
स्मत्पुरंधिर्न आ गहि विश्वतोधीर्न ऊतये । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 6 ॥
आ नो याहि महेमते सहस्रोते शतामघ । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 7 ॥
आ त्वा होता मनुर्हितो देवत्रा वक्षदीड्यः । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 8 ॥
आ त्वा मदच्युता हरी श्येनं पक्षेव वक्षतः । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 9 ॥
आ याह्यर्य आ परि स्वाहा सोमस्य पीतये । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 10 ॥
आ नो याह्युपश्रुत्युक्थेषु रणया इह । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 11 ॥
सरूपैरा सु नो गहि संभृतैः संभृताश्वः । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 12 ॥
आ याहि पर्वतेभ्यः समुद्रस्याधिं विष्टपः । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 13 ॥
आ नो गव्यान्यश्व्यां सहस्रां शूर ददहि । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 14 ॥
आ नः सहस्रशो भरायुतानि शतानि च । दिवो अमुष्य शासतो दिवं यय दिवावसो	॥ 15 ॥
आ यदिन्द्रश्च ददहे सहस्रं वसुरोचिषः । ओजिष्ठमश्व्यं पशुम्	॥ 16 ॥
य ऋज्रा वातरंहसोऽरुषासो रघुष्यदः । भ्राजन्ते सूर्याइव	॥ 17 ॥
पारावतस्य रातिषु द्रवच्चक्रेष्वाशुषु । तिष्ठं वनस्य मध्य आ	॥ 18 ॥

(24)

35

(म.8, अनु.5)

ऋषिः श्यावाश्वः आत्रेयः छन्दः उपरिष्टाज्योतिः 1-21, पङ्क्तिः 22,24, महाबृहती 23	देवता अश्विनौ
---	---------------

अग्निनेन्द्रेण वरुणेन विष्णुनादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा	
सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	॥ 1 ॥
विश्वाभिर्धीभिर्भुवनेन वाजिना दिवा पृथिव्याद्रिभिः सचाभुवा	
सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	॥ 2 ॥
विश्वैर्देवैस्त्रिभिरेकादशैरिहाद्भिर्मरुद्भिर्भृगुभिः सचाभुवा	
सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं पिबतमश्विना	॥ 3 ॥
जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चेषं नो वोळहमश्विना	॥ 4 ॥
स्तोमं जुषेथां युवशेव कन्यनां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चेषं नो वोळहमश्विना	॥ 5 ॥
गिरौ जुषेथामध्वरं जुषेथां विश्वेह देवौ सवनाव गच्छतम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चेषं नो वोळहमश्विना	॥ 6 ॥
हारिद्रवेव पतथो वनेदुप सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः	
सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिवृतिर्यातमश्विना	॥ 7 ॥

हंसाविव पतथो अध्वगाविव सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः	
सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिर्वृत्तिर्यातमश्विना	॥ 8 ॥
श्येनाविव पतथो हव्यदातये सोमं सुतं महिषेवाव गच्छथः	
सजोषसा उषसा सूर्येण च त्रिर्वृत्तिर्यातमश्विना	॥ 9 ॥
पिबतं च तृष्णुतं चा च गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना	॥ 10 ॥
जयतं च प्र स्तुतं च प्र चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना	॥ 11 ॥
हतं च शत्रून्यततं च मित्रिणः प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चोर्जं नो धत्तमश्विना	॥ 12 ॥
मित्रावरुणवन्ता उत धर्मवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चादित्यैर्यातमश्विना	॥ 13 ॥
अङ्गिरस्वन्ता उत विष्णुवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चादित्यैर्यातमश्विना	॥ 14 ॥
ऋभुमन्ता वृषणा वाजवन्ता मरुत्वन्ता जरितुर्गच्छथो हवम्	
सजोषसा उषसा सूर्येण चादित्यैर्यातमश्विना	॥ 15 ॥
ब्रह्मं जिन्वतमुत जिन्वतं धियो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः	
सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना	॥ 16 ॥
क्षत्रं जिन्वतमुत जिन्वतं नृन्हतं रक्षांसि सेधतममीवाः	
सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना	॥ 17 ॥
धेनूर्जिन्वतमुत जिन्वतं विशो हतं रक्षांसि सेधतममीवाः	
सजोषसा उषसा सूर्येण च सोमं सुन्वतो अश्विना	॥ 18 ॥
अत्रैरिव शृणुतं पूर्व्यस्तुतिं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मंदच्युता	
सजोषसा उषसा सूर्येण चाश्विना तिरोअह्वयम्	॥ 19 ॥
सर्गाँइव सृजतं सुष्टुतीरुपं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मंदच्युता	
सजोषसा उषसा सूर्येण चाश्विना तिरोअह्वयम्	॥ 20 ॥
रश्मैरिव यच्छतमध्वराँ उपं श्यावाश्वस्य सुन्वतो मंदच्युता	
सजोषसा उषसा सूर्येण चाश्विना तिरोअह्वयम्	॥ 21 ॥
अर्वाग्रथं नि यच्छतं पिबतं सोम्यं मधु	
आ यातमश्विना गतमवस्युर्वाँमहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे	॥ 22 ॥
नमोवाके प्रस्थिते अध्वरे नरा विवक्षणस्य पीतये	

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ 23 ॥

स्वाहाकृतस्य तृम्पतं सुतस्य देवावन्धसः |

आ यातमश्विना गतमवस्युर्वामहं हुवे धत्तं रत्नानि दाशुषे ॥ 24 ॥

(7)

36

(म.8, अनु.5)

ऋषिः श्यावाश्वः आत्रेयः छन्दः शकरी 1-6, महापङ्क्तिः 7 देवता इन्द्रः

अवितासिं सुन्वतो वृक्तबर्हिषुः पिबा सोमं मदायु कं शतक्रतो |
यं तै भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु ज्रयुः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ 1 ॥
प्राव स्तोतारं मघवन्नव त्वां पिबा सोमं मदायु कं शतक्रतो |
यं तै भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु ज्रयुः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ 2 ॥
ऊर्जा देवाँ अवस्योर्जसा त्वां पिबा सोमं मदायु कं शतक्रतो |
यं तै भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु ज्रयुः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ 3 ॥
जुनिता दिवो जनिता पृथिव्याः पिबा सोमं मदायु कं शतक्रतो |
यं तै भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु ज्रयुः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ 4 ॥
जुनिताश्वानां जनिता गवामसि पिबा सोमं मदायु कं शतक्रतो |
यं तै भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु ज्रयुः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ 5 ॥
अत्रीणां स्तोममद्रिवो महस्कृधि पिबा सोमं मदायु कं शतक्रतो |
यं तै भागमधारयन्विश्वः सेहानः पृतना उरु ज्रयुः समप्सुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते ॥ 6 ॥
श्यावाश्वस्य सुन्वतस्तथा शृणु यथाशृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः |
प्र त्रसदस्युमाविथु त्वमेक इन्नुषाह्य इन्द्र ब्रह्माणि वर्धयन् ॥ 7 ॥

(7)

37

(म.8, अनु.5)

ऋषिः श्यावाश्वः आत्रेयः छन्दः अतिजगती 1, महापङ्क्तिः 2-7 देवता इन्द्रः

प्रेदं ब्रह्म वृत्रतूर्येष्वाविथु प्र सुन्वतः शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः |

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः ॥ 1 ॥

सेहान उग्र पृतना अभि द्रुहः शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः |

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः ॥ 2 ॥

एकराळस्य भुवनस्य राजसि शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः |

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः ॥ 3 ॥

सुस्थाराना यवयसि त्वमेक इच्छचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः |

माध्यंदिनस्य सर्वनस्य वृत्रहन्ननेद्य पिबा सोमस्य वज्रिवः ॥ 4 ॥

क्षेमस्य च प्रयुजश्च त्वमीशेषे शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः |

माध्यंदिनस्यु सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिब्रा सोमस्य वज्रिवः	॥ 5 ॥
क्षत्राय त्वमवसि न त्वमाविथ शचीपत् इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः	
माध्यंदिनस्यु सर्वनस्य वृत्रहन्नेद्य पिब्रा सोमस्य वज्रिवः	॥ 6 ॥
श्यावाश्वस्य रेभतस्तथा शृणु यथाशृणोरत्रेः कर्माणि कृण्वतः	
प्र त्रसदस्युमाविथु त्वमेक इन्नुषाह्य इन्द्र क्षत्राणि वर्धयन्	॥ 7 ॥

(10)

38

(म.8, अनु.5)

ऋषिः श्यावाश्वः आत्रेयः	छन्दः गायत्री	देवता इन्द्राग्नी
-------------------------	---------------	-------------------

यज्ञस्य हि स्थ ऋत्विजा सस्त्री वाजेषु कर्मसु। इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	॥ 1 ॥
तोशासा रथ्यावाना वृत्रहणापराजिता । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	॥ 2 ॥
इदं वां मदिरं मध्वधुक्षत्रद्रिभिर्नरः । इन्द्राग्नी तस्य बोधतम्	॥ 3 ॥
जुषेथां यज्ञमिष्टयै सुतं सोमं सधस्तुती । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	॥ 4 ॥
इमा जुषेथां सर्वना येभिर्हव्यान्यूहथुः । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	॥ 5 ॥
इमां गायत्रवर्तनि जुषेथां सुष्टुतिं मम । इन्द्राग्नी आ गतं नरा	॥ 6 ॥
प्रातर्यावभिरा गतं देवेभिर्जेन्यावसू । इन्द्राग्नी सोमपीतये	॥ 7 ॥
श्यावाश्वस्य सुन्वतोऽत्रीणां शृणुतुं हवम् । इन्द्राग्नी सोमपीतये	॥ 8 ॥
एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः । इन्द्राग्नी सोमपीतये	॥ 9 ॥
आहं सरस्वतीवतोरिन्द्राग्र्योरवो वृणे । याभ्यां गायत्रमृच्यते	॥ 10 ॥

(10)

39

(म.8, अनु.5)

ऋषिः नाभाकः काण्वः	छन्दः महापङ्क्तिः	देवता अग्निः
--------------------	-------------------	--------------

अग्निमस्तोष्युग्मियमग्निमीळा यजध्यै	
अग्निर्देवाँ अनक्तु न उभे हि विदथे कविरन्तश्चरति दूत्यं नभन्तामन्यके संमे	॥ 1 ॥
न्यग्रे नव्यसा वचस्तनूषु शंसमेषाम्	
न्यराती रराव्णां विश्वा अर्यो अरातीरितो युच्छन्त्वामुरो नभन्तामन्यके संमे	॥ 2 ॥
अग्रे मन्मानि तुभ्यं कं घृतं न जुह्व आसनि	
स देवेषु प्र चिकिद्धि त्वं ह्यसि पूर्यः शिवो दूतो विवस्वतो नभन्तामन्यके संमे	॥ 3 ॥
तत्तदग्निर्वयो दधे यथायथा कृपण्यति	
ऊर्जाहुतिर्वसूनां शं च योश्च मयो दधे विश्वस्यै देवहूत्यै नभन्तामन्यके संमे	॥ 4 ॥
स चिकेत सहीयसाग्निश्चित्रेण कर्मणा	
स होता शश्वतीनां दक्षिणाभिरभीवृत इनोति च प्रतीव्यं नभन्तामन्यके संमे	॥ 5 ॥
अग्निर्जाता देवानामग्निर्वेद मर्तानामपीच्यम्	
अग्निः स द्रविणोदा अग्निर्द्वारा व्यूर्णुते स्वाहुतो नवीयसा नभन्तामन्यके संमे	॥ 6 ॥

अग्निदेवेषु संवसुः स विक्षु यज्ञियास्वा	
स मुदा काव्या पुरु विश्वं भूमेव पुष्यति देवो देवेषु यज्ञियो नभन्तामन्युके संमे	॥ 7 ॥
यो अग्निः सप्तमानुषः श्रितो विश्वेषु सिन्धुषु	
तमार्गन्म त्रिपुस्त्यं मन्धातुर्दस्युहन्तममग्निं यज्ञेषु पूर्यं नभन्तामन्युके संमे	॥ 8 ॥
अग्निस्त्रीणि त्रिधातून्या क्षैति विदथा कविः	
स त्रैरेकादशां इह यक्षञ्च पिप्रयञ्च नो विप्रो दूतः परिष्कृतो नभन्तामन्युके संमे	॥ 9 ॥
त्वं नो अग्र आयुषु त्वं देवेषु पूर्यं वस्व एक इरज्यसि	
त्वामापः परिस्रुतः परि यन्ति स्वसेतवो नभन्तामन्युके संमे	॥ 10 ॥

(12)

40

(म.8, अनु.5)

ऋषिः नाभाकः काण्वः	छन्दः महापङ्क्तिः 1,3-11, शकरी 2, त्रिष्टुप् 12	देवता इन्द्राग्नी
--------------------	---	-------------------

इन्द्राग्नी युवं सु नः सहन्ता दासथो रुयिम्	
येन दृळ्हा समत्स्वा वीळु चित्साहिषीमह्यग्निर्वनेव वात् इन्नभन्तामन्युके संमे	॥ 1 ॥
नहि वां वृत्रयामहेऽथेन्द्रमिदंजामहे शविष्ठं नृणां नरम्	
स नः कदा चिदर्वता गमदा वाजसातये गमदा मेधसातये नभन्तामन्युके संमे	॥ 2 ॥
ता हि मध्यं भराणामिन्द्राग्नी अधिक्षितः	
ता उं कवित्वना कवी पृच्छ्यमाना सखीयते सं धीतमश्रुतं नरा नभन्तामन्युके संमे	॥ 3 ॥
अभ्यर्च नभाकवदिन्द्राग्नी यजसा गिरा	
ययोर्विश्वमिदं जगदियं द्यौः पृथिवी मह्युपस्थे बिभृतो वसु नभन्तामन्युके संमे	॥ 4 ॥
प्र ब्रह्माणि नभाकवदिन्द्राग्निभ्यामिरज्यत	
या सप्तबुधमर्णवं जिह्वबारमपोर्णुत इन्द्र ईशान् ओजसा नभन्तामन्युके संमे	॥ 5 ॥
अपि वृश्च पुराणवद्वततेरिव गुष्पितमोजो दासस्य दम्भय	
व्यं तदस्य संभृतं वस्विन्द्रेण वि भजेमहि नभन्तामन्युके संमे	॥ 6 ॥
यदिन्द्राग्नी जना इमे विह्वयन्ते तना गिरा	
अस्माकेभिर्नृभिर्वयं सासह्याम पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतो नभन्तामन्युके संमे	॥ 7 ॥
या नु श्वेताववो दिव उच्चरात् उप द्युभिः	
इन्द्राग्रोरनु व्रतमुहाना यन्ति सिन्धवो यान्त्सीं बन्धादमुञ्चतां नभन्तामन्युके संमे	॥ 8 ॥
पूर्वीष्ट इन्द्रोपमातयः पूर्वोरुत प्रशस्तयुः सूनो हिन्वस्य हरिवः	
वस्वो वीरस्यापृचो या नु साधन्त नो धियो नभन्तामन्युके संमे	॥ 9 ॥
तं शिशीता सुवृक्तिभिस्त्वेषं सत्वानमृगियम्	
उतो नु चिद्य ओजसा शुष्णास्याण्डानि भेदति जेष्वत्स्वर्वतीरपो नभन्तामन्युके संमे	॥ 10 ॥
तं शिशीता स्वध्वरं सत्यं सत्वानमृत्वियम्	
उतो नु चिद्य ओहत आण्डा शुष्णास्य भेदत्यजैः स्वर्वतीरपो नभन्तामन्युके संमे	॥ 11 ॥

एवेन्द्राग्निभ्यां पितृवन्नवीयो मन्धातृवदङ्गिरुस्वदेवाचि |
त्रिधातुना शर्मणा पातमस्मान्वयं स्याम पतयो रयीणाम् || 12 ||

(10)

41

(म.8, अनु.5)

ऋषिः नाभाकः काण्वः

छन्दः महापङ्क्तिः

देवता वरुणः

अस्मा ऊ षु प्रभूतये वरुणाय मरुद्ध्योऽर्चा विदुष्टरेभ्यः |
यो धीता मानुषाणां पश्वो गाइव रक्षति नभन्तामन्युके संमे || 1 ||
तमू षु संमना गिरा पितृणां च मन्मभिः |
नाभाकस्य प्रशस्तिभिर्यः सिन्धूनामुपोदये सप्तस्वसा स मध्यमो नभन्तामन्युके संमे || 2 ||
स क्षपः परि षस्वजे न्युस्त्रो मायया दधे स विश्वं परि दर्शतः |
तस्य वेनीरनु व्रतमुषस्त्रो अवर्धयन्नभन्तामन्युके संमे || 3 ||
यः ककुभो निधारयः पृथिव्यामधि दर्शतः |
स माता पूर्वं पदं तद्वरुणस्य सत्यं स हि गोपाइवेर्यो नभन्तामन्युके संमे || 4 ||
यो धर्ता भुवनानां य उस्त्राणामपीच्याइ वेद नामानि गुह्या |
स क्विः काव्या पुरु रूपं द्यौरिव पुष्यति नभन्तामन्युके संमे || 5 ||
यस्मिन्विश्वानि काव्या चक्रे नाभिरिव श्रिता |
त्रितं जूती संपर्यत व्रजे गावो न संयुजे युजे अश्वो अयुक्षत नभन्तामन्युके संमे || 6 ||
य आस्वत्क आशये विश्वा जातान्येषाम् |
परि धामानि मर्मशद्वरुणस्य पुरो गये विश्वे देवा अनु व्रतं नभन्तामन्युके संमे || 7 ||
स संमुद्रो अपीच्यस्तुरो द्यामिव रोहति नि यदासु यजुर्दधे |
स माया अर्चिना पदास्तृणात्राकमारुहन्नभन्तामन्युके संमे || 8 ||
यस्य श्वेता विचक्षणा तिस्रो भूमौ रधिक्षितः |
त्रिरुत्तराणि प्रतुर्वरुणस्य ध्रुवं सदः स सप्तानामिरज्यति नभन्तामन्युके संमे || 9 ||
यः श्वेता अधिनिर्णिजश्चक्रे कृष्णा अनु व्रता |
स धाम पूर्वं ममे यः स्कम्भेन वि रोदसी अजो न द्यामधारयन्नभन्तामन्युके संमे || 10 ||

(6)

42

(म.8, अनु.5)

ऋषिः नाभाकः काण्वः, अर्चनानाः आत्रेयः वा छन्दः त्रिष्टुप् 1-3, अनुष्टुप् 4-6 देवता वरुणः 1-3,
अश्विनौ 4-6

अस्तभ्राद् द्यामसुरो विश्ववेदा अमिमीत वरिमाणं पृथिव्याः |
आसीद्विश्वा भुवनानि सम्राड्विश्वेतानि वरुणस्य व्रतानि || 1 ||
एवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तं नमस्या धीरममृतस्य गोपाम् |
स नः शर्म त्रिवरुथं वि यंसत्पातं नो द्यावापृथिवी उपस्थे || 2 ||
इमां धियं शिक्षमाणस्य देव क्रतुं दक्षं वरुणं सं शिशाधि |
ययाति विश्वा दुरिता तरैम सुतर्माणमधि नावं रुहेम || 3 ||

आ वां ग्रावाणो अश्विना धीभिर्विप्रो अचुच्यवुः	
नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके संमे	॥ 4 ॥
यथा वामत्रिरश्विना गीभिर्विप्रो अजोहवीत्	
नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके संमे	॥ 5 ॥
एवा वामह ऊतये यथाहुवन्त मेधिराः	
नासत्या सोमपीतये नभन्तामन्यके संमे	॥ 6 ॥

(33)

43

(म.8, अनु.6)

ऋषिः विरूप आङ्गिरसः	छन्दः गायत्री	देवता अग्निः
---------------------	---------------	--------------

इमे विप्रस्य वेधसोऽग्नेरस्तृतयज्वनः	गिरः स्तोमांस ईरते	॥ 1 ॥
अस्मै ते प्रतिहर्यते जातवेदो विचर्षणे	अग्ने जनामि सुष्टुतिम्	॥ 2 ॥
आरोकाइव घेदह तिग्मा अग्ने तव त्विषः	दुद्धिर्वनानि बप्सति	॥ 3 ॥
हरयो धूमकैतवो वार्तजूता उप द्यवि	यतन्ते वृथगग्रयः	॥ 4 ॥
एते त्ये वृथगग्रय इद्धासुः समदक्षत	उषसामिव केतवः	॥ 5 ॥
कृष्णा रजांसि पत्सुतः प्रयाणे जातवेदसः	अग्रिर्यद्रोधति क्षमि	॥ 6 ॥
धासिं कृण्वान ओषधीर्बप्सद्ग्रिर्न वायति	पुनर्यन्तरुणीरपि	॥ 7 ॥
जिह्वाभिरह नन्नमद्विषा जञ्जणाभवन्	अग्रिर्वनेषु रोचते	॥ 8 ॥
अप्स्वग्ने सधिष्टव सौषधीरनु रुध्यसे	गर्भे सञ्जायसे पुनः	॥ 9 ॥
उदग्ने तव तद्धृतादुर्ची रोचत आहुतम्	निसानं जुहोरे मुखे	॥ 10 ॥
उक्षान्नाय वशान्नाय सोमपृष्ठाय वेधसे	स्तोमैर्विधेमाग्रये	॥ 11 ॥
उत त्वा नमसा वयं होतर्वरेण्यक्रतो	अग्ने समिद्धिरीमहे	॥ 12 ॥
उत त्वा भृगुवच्छुचे मनुष्वदग्र आहुत	अङ्गिरस्वद्धवामहे	॥ 13 ॥
त्वं ह्यग्ने अग्निना विप्रो विप्रेण सन्तसता	सखा सख्या समिध्यसे	॥ 14 ॥
स त्वं विप्राय दाशुषे रयिं देहि सहस्रिणम्	अग्ने वीरवतीमिषम्	॥ 15 ॥
अग्ने भ्रातः सहस्कृत रोहिदश्व शुचिव्रत	इमं स्तोमं जुषस्व मे	॥ 16 ॥
उत त्वाग्ने मम् स्तुतो वाश्राय प्रतिहर्यते	गोष्ठं गावइवाशत	॥ 17 ॥
तुभ्यं ता अङ्गिरस्तम् विश्वाः सुक्षितयः पृथक्	अग्ने कामाय येमिरे	॥ 18 ॥
अग्निं धीभिर्मनीषिणो मेधिरासो विपश्चितः	अद्भ्यसद्याय हिन्विरे	॥ 19 ॥
ते त्वामज्मेषु वाजिनं तन्वाना अग्ने अध्वरम्	वह्निं होतारमीळते	॥ 20 ॥
पुरुत्रा हि सृष्टुसि विशो विश्वा अनु प्रभुः	समत्सु त्वा हवामहे	॥ 21 ॥
तमीळिष्व य आहुतोऽग्निर्विभ्राजते घृतैः	इमं नः शृण्वद्धवम्	॥ 22 ॥
ते त्वा वयं हवामहे शृण्वन्तं जातवेदसम्	अग्ने घन्तमप द्विषः	॥ 23 ॥
विशां राजानमद्भुतमध्यक्षं धर्मणामिमम्	अग्निमीळे स उ श्रवत्	॥ 24 ॥
अग्निं विश्वायुवेपसं मर्यं न वाजिनं हितम्	सप्तिं न वाजयामसि	॥ 25 ॥

घ्नन्मृध्राण्यपु द्विषो दहन्नक्षांसि विश्वहा	अग्रै तिग्मेन दीदिहि	॥ 26 ॥
यं त्वा जनास इन्धते मनुष्वदङ्गिरस्तम	अग्रै स बोधि मे वचः	॥ 27 ॥
यदग्रे दिविजा अस्यप्सुजा वा सहस्कृत	तं त्वा गीर्भिर्हवामहे	॥ 28 ॥
तुभ्यं घेत्ते जना इमे विश्वाः सुक्षितयुः पृथक्	धांसि हिन्वन्त्यत्तवे	॥ 29 ॥
ते घेदग्रे स्वाध्योऽहा विश्वा नृचक्षसः	तरन्तः स्याम दुर्गहा	॥ 30 ॥
अग्रिं मन्द्रं पुरुप्रियं शीरं पावकशोचिषम्	हृद्धिर्मन्द्रेभिरीमहे	॥ 31 ॥
स त्वमग्रे विभावंसुः सृजन्तसूर्यो न रश्मिभिः	शर्धन्तमांसि जिघ्रसे	॥ 32 ॥
तत्तै सहस्व ईमहे दात्रं यत्रोपदस्यति	त्वदग्रे वार्य वसु	॥ 33 ॥

(30)

44

(म.8, अनु.6)

ऋषिः विरूप आङ्गिरसः	छन्दः गायत्री	देवता अग्निः
---------------------	---------------	--------------

समिधाग्रिं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम्	आस्मिन्हव्या जुहोतन	॥ 1 ॥
अग्रे स्तोमं जुषस्व मे वर्धस्वानेन मन्मना	प्रति सूक्तानि हर्य नः	॥ 2 ॥
अग्रिं दूतं पुरो दधे हव्यवाहमुप ब्रुवे	देवाँ आ सादयादिह	॥ 3 ॥
उत्तै बृहन्तो अर्चयः समिधानस्य दीदिवः	अग्रै शुक्रास ईरते	॥ 4 ॥
उप त्वा जुहोरे मम घृताचीर्यन्तु हर्यत	अग्रै हव्या जुषस्व नः	॥ 5 ॥
मन्द्रं होतारमृत्विजं चित्रभानुं विभावंसुम्	अग्रिमीळे स उ श्रवत्	॥ 6 ॥
प्रलं होतारमीड्यं जुष्टमग्रिं कविक्रतुम्	अध्वराणामभिश्चियम्	॥ 7 ॥
जुषाणो अङ्गिरस्तमेमा हव्यान्यानुषक्	अग्रै यज्ञं नय ऋतुथा	॥ 8 ॥
समिधान उ सन्त्य शुक्रशोच इहा वह	चिकित्वान्दैव्यं जनम्	॥ 9 ॥
विप्रं होतारमद्बुहं धूमकेतुं विभावंसुम्	यज्ञानां केतुमीमहे	॥ 10 ॥
अग्रे नि पाहि नस्त्वं प्रति षम देव रीषतः	भिन्धि द्वेषः सहस्कृत	॥ 11 ॥
अग्निः प्रलेन मन्मना शुम्भानस्तन्वं स्वाम्	कविर्विप्रेण वावृधे	॥ 12 ॥
ऊर्जो नपात्मा हुवेऽग्रिं पावकशोचिषम्	अस्मिन्यज्ञे स्वध्वरे	॥ 13 ॥
स नो मित्रमहस्त्वमग्रे शुक्रेण शोचिषा	देवैरा संत्सि बर्हिषि	॥ 14 ॥
यो अग्रिं तन्वोरे दमे देवं मर्तः सपर्यति	तस्मा इदीदयद्वसु	॥ 15 ॥
अग्रिर्मूधा दिवः ककुत्पतिः पृथिव्या अयम्	अपां रेतांसि जिन्वति	॥ 16 ॥
उदग्रे शुचयस्तव शुक्रा भ्राजन्त ईरते	तव ज्योतीष्यर्चयः	॥ 17 ॥
ईशिषे वार्यस्य हि दात्रस्याग्रे स्वर्पतिः	स्तोता स्यां तव शर्मणि	॥ 18 ॥
त्वामग्रे मनीषिणस्त्वां हिन्वन्ति चित्तिभिः	त्वां वर्धन्तु नो गिरः	॥ 19 ॥
अदब्धस्य स्वधावतो दूतस्य रेभतः सदा	अग्रेः सख्यं वृणीमहे	॥ 20 ॥
अग्निः शुचिर्व्रततमः शुचिर्विप्रः शुचिः कविः	शुचीं रोचत आहुतः	॥ 21 ॥

उत त्वा धीतयो मम् गिरौ वर्धन्तु विश्वहा	अग्रे सुख्यस्य बोधि नः	॥ 22 ॥
यदग्रे स्यामहं त्वं त्वं वा घा स्या अहम्	स्युष्टे सत्या इहाशिषः	॥ 23 ॥
वसुर्वसुपतिर्हि कमस्यग्रे विभार्वसुः	स्याम ते सुमतावपि	॥ 24 ॥
अग्रे धृतव्रताय ते समुद्रायैव सिन्धवः	गिरौ वाश्रास ईरते	॥ 25 ॥
युवानं विश्वपतिं कविं विश्वादं पुरुवेपसम्	अग्निं शुम्भामि मन्मभिः	॥ 26 ॥
यज्ञानां रथ्ये वयं तिग्मजम्भाय वीळवे	स्तोमैरिषेमाग्रये	॥ 27 ॥
अयमग्रे त्वे अपि जरिता भूतु सन्त्य	तस्मै पावक मृळय	॥ 28 ॥
धीरो ह्यस्यद्भ्यःसद्विप्रो न जागृविः सदा	अग्रे दीदयसि द्यवि	॥ 29 ॥
पुराग्रे दुरितेभ्यः पुरा मृधेभ्यः कवे	प्र ण आयुर्वसो तिर	॥ 30 ॥

(42)

45

(म.8, अनु.6)

ऋषिः त्रिशोकः काण्वः

छन्दः गायत्री

देवता अग्निन्द्रौ 1, इन्द्रः 2-42

आ घा ये अग्निमिन्धते स्तृणन्ति बर्हिरानुषक्।	येषामिन्द्रो युवा सखा	॥ 1 ॥
बृहन्निदिध्म एषां भूरि शस्तं पृथुः स्वरुः	येषामिन्द्रो युवा सखा	॥ 2 ॥
अयुद्ध इद्युधा वृतं शूर आर्जति सत्वभिः	येषामिन्द्रो युवा सखा	॥ 3 ॥
आ बुन्दं वृत्रहा ददे जातः पृच्छद्वि मातरम्	क उग्राः के हं शृण्विरे	॥ 4 ॥
प्रति त्वा शवसी वदद्विरावप्सो न योधिषत्	यस्तै शत्रुत्वमाचुके	॥ 5 ॥
उत त्वं मघवञ्छृणु यस्ते वष्टि ववक्षि तत्	यद्वीळयासि वीळु तत्	॥ 6 ॥
यदाजिं यात्याजिकृदिन्द्रः स्वश्वयुरुपं	रथीतमो रथीनाम्	॥ 7 ॥
वि षु विश्वा अभियुजो वज्रिन्विष्वग्यथा वृह	भवा नः सुश्रवस्तमः	॥ 8 ॥
अस्माकं सु रथं पुर इन्द्रः कृणोतु सातयै	न यं धूर्वन्ति धूर्तयः	॥ 9 ॥
वृज्याम ते परि द्विषोऽरं ते शक्र दावने	गुमेमेदिन्द्र गोमतः	॥ 10 ॥
शनैश्चिद्यन्तो अद्रिवोऽश्वावन्तः शतृग्विनः	विवक्षणा अनेहसः	॥ 11 ॥
ऊर्ध्वा हि ते दिवेदिवे सहस्रा सूनृता शता	जरितृभ्यो विमंहते	॥ 12 ॥
विद्वा हि त्वा धनंजयमिन्द्रं दृळ्हा चिदारुजम्।	आदारिणं यथा गयम्	॥ 13 ॥
कुकुहं चित्त्वा कवे मन्दन्तु धृष्णविन्दवः।	आ त्वा पुणि यदीमहे	॥ 14 ॥
यस्तै रेवाँ अदाशुरिः प्रममर्षं मघत्तये	तस्य नो वेद आ भर	॥ 15 ॥
इम उ त्वा वि चक्षते सखाय इन्द्र सोमिनः	पुष्टार्वन्तो यथा पशुम्	॥ 16 ॥
उत त्वाबधिरं वयं श्रुत्कर्णं सन्तमूतये	दूरादिह हवामहे	॥ 17 ॥
यच्छुश्रूया इमं हवं दुर्मर्षं चक्रिया उत	भवैरापिनो अन्तमः	॥ 18 ॥
यच्चिद्धि ते अपि व्यथिर्जगन्वांसो अमन्महि	गोदा इदिन्द्र बोधि नः	॥ 19 ॥
आ त्वा र्म्भं न जिब्रयो ररभ्मा शवसस्पते	उश्मसि त्वा सधस्थ आ	॥ 20 ॥
स्तोत्रमिन्द्राय गायत पुरुनृम्णाय सत्वने	नकिर्यं वृण्वते युधि	॥ 21 ॥
अभि त्वा वृषभा सुते सुतं सृजामि पीतये	तृम्पा व्यश्रुही मदम्	॥ 22 ॥
मा त्वा मूरा अविष्यवो मोपहस्वान् आ दभन्।	मार्कीं ब्रह्मद्विषो वनः	॥ 23 ॥

इह त्वा गोपरीणसा महे मन्दन्तु राधसे	सरो गौरो यथा पिब	॥ 24 ॥
या वृत्रहा परावति सना नवा च चुच्युवे	ता संसत्सु प्र वौचत	॥ 25 ॥
अपिवत्कद्रुवः सुतमिन्द्रः सहस्रबाहे	अत्रादेदिष्ट पौंस्यम्	॥ 26 ॥
सत्यं तत्तुर्वशे यदौ विदानो अह्वाय्यम्	व्यानट् तुर्वणे शमि	॥ 27 ॥
तरणिं वो जनानां त्रदं वाजस्य गोमतः	समानमु प्र शंसिषम्	॥ 28 ॥
ऋभृक्षणं न वर्तव उक्थेषु तुग्रावृधम्	इन्द्रं सोमे सचा सुते	॥ 29 ॥
यः कृन्तदिद्वि योन्यं त्रिशोकाय गिरिं पृथुम्	गोभ्यो गातुं निरैतवे	॥ 30 ॥
यदधिषे मन्स्यसि मन्दानः प्रेदियक्षसि	मा तत्करिन्द्र मृळय	॥ 31 ॥
दुभ्रं चिद्धि त्वावतः कृतं शृण्वे अधि क्षमि	जिगात्विन्द्र ते मनः	॥ 32 ॥
तवेदु ताः सुकीर्तयोऽसन्नृत प्रशस्तयः	यदिन्द्र मृळयासि नः	॥ 33 ॥
मा न एकस्मिन्नागसि मा द्वयोरुत त्रिषु	वधीर्मा शूर भूरिषु	॥ 34 ॥
बिभया हि त्वावत उग्रादभिप्रभृङ्गिणः	दुस्मादहमृतीषहः	॥ 35 ॥
मा सख्युः शूनमा विदे मा पुत्रस्य प्रभूवसो	आवृत्त्वद्भूतु ते मनः	॥ 36 ॥
को नु मर्या अमिथितः सखा सखायमब्रवीत्	जहा को अस्मदीषते	॥ 37 ॥
एवारै वृषभा सुतेऽसिन्वन्भूर्यावयः	श्वघ्नीव निवता चरन्	॥ 38 ॥
आ त एता वचोयुजा हरीं गृभ्णे सुमद्रथा	यदीं ब्रह्मभ्य इददः	॥ 39 ॥
भिन्धि विश्वा अप द्विषुः परि बाधो जही मृधः	वसु स्पार्ह तदा भर	॥ 40 ॥
यद्वीळाविन्द्र यत्स्थिरे यत्पर्शाने पराभृतम्	वसु स्पार्ह तदा भर	॥ 41 ॥
यस्य ते विश्वमानुषो भूरैर्दत्तस्य वेदति	वसु स्पार्ह तदा भर	॥ 42 ॥

| इति षष्ठाष्टके तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ।